

## ԹԱՐԳՄԱՆԱԿԱՆ ՈՒՂԻՆ

Այս բաժնին մէջ ներկայացուած են երեք կտորներ, իրարմէ ամբողջովին անջատ: Անթուան Պեռման՝ «Թարգմանութիւնը որպէս քննադատական շարժընթաց», Ժան-Լիւք Նանսի՝ «Ընդհատուած առասպելը», Ստեփան Աստուրեան՝ «Մտաւորական դիմադրութիւն», առաջին երկուքը՝ Փրանսերէնէ, երրորդը՝ անգլերէնէ թարգմանուած: Երեքն ալ կը կարօտին քանի մը տող բացատրութեան, տարբեր պատճառներով:

### 1

Անթուան Պեռման Փրանսացի թարգմանիչ ու փորձագիր մըն է, վաղժամ վախճանած (1991ին): Կանուխէն աշխատած է գերմանական վիպապաշտութեան վրայ (*Lettres à Fouad El-Etr sur le Romantisme allemand*, լոյս տեսած 1968ին պարբերական մամուլի մէջ եւ 1991ին գիրքի ձեւով): 1984ին իրմէ լոյս տեսած է լուսաւոր գիրք մը՝ *L'épreuve de l'étranger: culture et traduction dans l'Allemagne romantique* (Օտարութեան փորձընկալումը. Մշակոյթ եւ թարգմանութիւն վիպապաշտ Գերմանիոյ մէջ), որ լայն իմաստով՝ կը ներկայացնէ Հերտլերի, Կէօթէի, Շլէկլը հղբայրներու, Նովալիսի, Հոլմպոլտի, Շլայըրմախի, Հէօլտըրլինի թարգմանական գործունէութիւնը եւ մանաւանդ՝ թարգմանական մտածողութիւնը, բայց իր կեդրոնական բաժինով՝ Իենայի վիպապաշտներուն մօտ թարգմանութեան տեսաբանութեամբ կը զբաղի:

Տարիներ առաջ լոյս տեսած էր իմ փիլիսոփայութեան դասատուներու՝ Ֆիլիփ Լաքու-Լապարթի եւ Ժան-Լիւք Նանսիի *L'Absolu littéraire* հատորը, որ 1798-1800 տարիներուն՝ Աթէնէում անունով պարբերաթերթի շուրջ հաւաքուած խմբակին ու առաջին հերթին՝ Ֆրիտրիշ Շլէկըրին գրութիւնները կը հրամցնէր առաջին անգամ ըլլալով Ֆրանսերէն թարգմանութեամբ եւ խորաթափանց վերլուծումներով։ Այդ հատորին բերած նորութիւնն է, զոր Պեռման կ'օգտագործէր, թարգմանութեան շուրջ իր հարցադրումը ընդլայնելու եւ նոր հորիզոնի մը մէջ գետեղելու համար։ Քննադատութիւն եւ թարգմանութիւն երկու ձեւերն էին գրական գործին մօտենալու եւ անոր դադարի գործողութիւնը երեւան բերելու։ Իր յառաջաբանով ու վերջաբանով՝ Պեռման կ'անցնէր նոյնիսկ ատկէ անդին ու հիմը կը դնէր (կ'ուզէր դնել) ընդհանուր “գիտութեան” մը, որուն առարկան պիտի ըլլար թարգմանութիւնը առ հասարակ, իբրեւ գործունէութիւն, իբրեւ մշակութային երեւոյթ, իբրեւ հիմնադիր արարք։ Այդ գիտութիւնը, Պեռմանի աչքին, պիտի ունենար շատ լայն տրամագիծ մը, պիտի ընդգրկէր մշակոյթներու կազմութեան շուրջ զարգացած ամբողջ տրամասութիւնը, պիտի պեղէր թարգմանութեան եւրոպական պատմութիւնը, երկխօսութեան մէջ պիտի մտնէր արդիական կրթութեանքներուն հետ՝ լեզուաբանութեան, ազգաբանութեան հետ, պիտի ունենար փիլիսոփայական տարողութիւն։ Այդ գիտութիւնը անուն մըն ալ ունէր՝ traductologie զոր Պեռմանը չէ հնարած, կար իրմէ առաջ։ Հայերէնով պիտի ըլլար “թարգմանաբանութիւն”։ Մասնաւորաբար Գանատայի համալսարաններուն մէջ (ուր թարգմանութիւնը կը դասաւանդուի ու կ'ուսումնասիրուի որպէս առարկայ), այդ անունը կը գործածուի այսօր, բայց անշուշտ՝ առանց Պեռմանի լայն տեսլադաշտի գործադրումին։ Իսկ անկախ այդ “թարգմանաբանական” ծրագիրներէն, այսքան տարիներէ ի վեր՝ Օտարութեան փորձընկալումը իմ վրաս գործած է անհափելի տպաւորութիւն, հմայքի պէս բան մը, որովհետեւ ինքը բնակուած էր նոյն այդ հմայքով գերմանական փորձառութեան հանդէպ, նկատի առնելով այնպիսի շրջան մը՝ երբ Գերմանները կը նկատէին իրենք գիրենք իբրեւ “թարգմանիչներու ազգ մը” ու իրենց կոչումը կը տեսնէին հոն։ Նովալիսի բառերով՝ “միակ ազգն ենք, որ թարգմանելու մղումը այսքան անդիմադրելի կերպով զգացած ըլլայ եւ անհունօրէն պարտական ենք այդ մղումին մեր մշակութաւթեան համար”։ Եւ անշուշտ ասոր ետին կար Պեռմանի հարցադրութիւնը. ի՞նչ կը նշանակէ լեզուի մը, մշակոյթի մը, ազգային անհատականութեան մը համար՝ այդ կատարեալ ներդրումը թարգմանական գործունէութեան մէջ, օտարու-

Թեան հետ այդ շփումը: Չմոռնալով որ Պեռման թէկուզ հմայուած, աշուհահերձ՝ քննական աչքով կը նայէր մանաւանդ Իենայի Վիպապաշտներու մօտեցումին թարգմանական իրողութեան նկատմամբ:

Այս բոլորը պիտի զարգացնեմ ուրիշ առիթով: Պեռմանին հատորը թարգմանեցինք հայերէնի (Րաֆֆի Աճէմեանն ու ես), եւ լոյս պիտի տեսնէ ի մօտոյ, կը յուսամ՝ 2005ի ընթացքին, Երեւան, «Գրական Ուղի» մատենաշարով: Հոն աւելի հանգամանօրէն պիտի բացատրեմ, պատշաճ յառաջաբանով մը, ինչ որ սկսայ բացատրել հոս: Ներկայ թարգմանութիւնը կու տամ պարզապէս որպէս նմոյշ եւ նախաճաշակ: Պեռմանի գիրքին ութերորդ գլուխն է, “Թարգմանութիւնը որպէս քննադատական շարժում”։ Կարճ գլուխ մըն է, որ կ’ամփոփէ նախորդ երկու գլուխներուն ուսումնասիրութիւնը Իենայի Վիպապաշտներու թարգմանական տեսաբանութեան շուրջ: Էջատակի ծանօթութիւններուն մէջ աւելցուցած եմ մէջբերումներու գերմաներէն բնագրերը (Պեռման կու տայ միայն ֆրանսերէնը) եւ քանի մը յաւելեալ պարզաբանումներ: Ըսի՝ նմոյշ եւ նախաճաշակ: Պեռման, Վալթէր Պենիամինէն ետք՝ թարգմանական արարքի իրողութեան ամենէն փայլուն ու խոր մտածողներէն մէկը եղած է: ԿԱՄի առաջին համարով (1980ին) տուած էինք Պենիամինի “Թարգմանիչին պարտականութիւնը” գրութեան հայերէն փոխադրութիւնը: Ատկէ ետք հրամցուած թարգմանութիւնները (Պլանշոյ, կրկին Պենիամին, Նիցշէ, Պաթալլ, Իւնկըր) չէին անդրադառնար բացայայտօրէն թարգմանութեան աշխատանքի նշանակութեան: Ներկայ գլուխով, թարգմանութեան վերաբերեալ անդրադարձին հին գիծն է, որ կը շարունակենք:

Օտարութեան փորձընկալումը, Պեռմանի կենդանութեան օրօք տըպւած իր միակ ինքնագիր հատորը եղած է (ասոր կողքին՝ ունի բազմաթիւ թարգմանութիւններ սպաներէնէ եւ գերմաներէնէ): Իր Col-lège de Philosophie դասաւանդումը կը մնայ մասամբ անտիպ: Այդ շրջանէն եւ այդ մտածումի աշխատանքէն ունինք միայն *La traduction et la lettre, ou L'auberge du lointain* հատորը (1999): Բայց վերջին տարիներուն՝ Պեռման նոր հատոր մը կը պատրաստէր, որ լոյս տեսած է յետ մահու, *Pour une critique des traductions: John Donne վերնագիրով* (1995), ուր Ժէ. դարու անգլիացի բանաստեղծ Զոն Տոնի ֆրանսերէն նոր լոյս տեսած թարգմանութենէ մը մեկնելով՝ կը բացատրէ թէ ինչ կրնայ նշանակել թարգմանութեան մը քննադատութիւնը (եւ ո՛չ թէ միայն “Թարգմանութիւն եւ քննադատութիւն” փրկստփայական

զուգահեռը, կամ էգրա Փառնտէն ժառանգուած «Թարգմանութեամբ քննադատութիւն»ը): Այս մասին ընթերցողը պիտի գտնէ յաւելեալ տեղեկութիւններ ԿԱՄի ներկայ Հատորի երրորդ բաժնին մէջ, Միշէլ Ֆուքոյի մէկ Հատորին (Հսկել եւ Պատժելի) նոր լոյս տեսած հայերէն թարգմանութեան նուիրուած մեր քննադատական ակնարկին առիթով:

## 2

Ժան-Լիւք Նանսիի գրութիւնը տարբեր ոլորտի մը կը պատկանի, թէեւ տեղ տեղ՝ նոյնատեսակ նիւթեր կը շօշափէ ու Շլէկըլի անունը կը յիշէ: Շրջածիրը հոս՝ Մօռիս Պլանշոյի հետ երկխօսութիւն մըն է վերջինիս գրիչէն սերած «գրական համայնավարութիւն» արտայայտութեան շուրջ: Նանսի առաջին փորձագրութիւն մը հրատարակած էր Ժորժ Պաթայիի մտածողութեան մասին «Համայնութեան» գաղափարին (եւ փորձընկալումին) վերաբերեալ: Պլանշոյ, որ Ժորժ Պաթայիի բարեկամն էր, պատերազմի տարիներուն ծնած մտաւորական յափշտակիչ բարեկամութեամբ մը, հակադրեց Նանսիի ուսումնասիրութեան, փորձելով յստակացնել իր վախճանեալ բարեկամին (Պաթայի մեռած էր 1962ին) գգացած հմայքը «Համայնական» փորձառութիւններուն կամ փորձարկումներուն նկատմամբ, եւ զայն ձեւով մը մեկնաբանելով վերջին քսանամեակին ի՛ր՝ Պլանշոյի համայնավարութեան շուրջ զարգացուցած մտածողութեան եզրերով, գրական երեւոյթին հետ կապակցութեամբ: Պլանշոյին գիրքը կը կոչուէր *La Communauté inavouable* (Անխոստովանելի Համայնութիւնը): Առաջին անգամը չէր, որ Պլանշոյ բացայայտ կերպով հրապարակային նիւթ կը դարձնէր Պաթայիին հետ իր բարեկամութիւնը (ստիկե առաջ լոյս տեսած էր *L'Amitié* վերնագիրով Հատորը, 1971ին, եւ անոր զուսպ ու գրեթէ գաղտնապահ վերջաբանը), բայց առաջին անգամն էր որ կը պատասխանէր փիլիսոփայական հարցադրումի մը համայնութեան յղացքին շուրջ: Պլանշոյի գիրքին ընթերցումէն ետքն է, որ Նանսի գրեց երկու նոր խոհադրութիւններ, որոնցմէ առաջինն է հոս թարգմանութեամբ առաջարկուածը: Այդ պատճառով ըսի, որ երկխօսութեան մը ծիրին մէջ ծնունդ առած է ան: Երկխօսութիւնը հոս (մանաւանդ ներկայ խոհադրութեան վերջին էջերուն) գրեթէ բանավիճային հանգամանք կը ստանայ: Բանավէճին կորիզն է՝ համայնութեան փորձառութիւնը որքան՝ գրականութեան «էութիւնը»:

Նանսիին դրոյթը այն է, որ երկուքին (Համայնութեան երազանքին եւ գրական գործողութեան) միջեւ կապակցութիւնը պատմութիւն մը

ունի, որուն սկզբնաւորութիւնը Վիպապաշտներու առաջին սերունդին մօտ պէտք է փնտռել, իենայի մէջ: Երկդիմութիւններով լեցուն պատմութիւն մըն է, որ կը սկսի «առասպել»ի հնարումով ու «նոր առասպել»ի մը վերակոչումով: Առասպելի հնարում: Ահաւասիկ բնաբան մը, որ կրնայ զարմանալի թուիլ: Առասպելը ամենահին իրականութիւնը չէ՞, զոր կրնանք երեւակայել որպէս մարդկային ուղեղի արտադրութիւն, որպէս մշակութային հիմունք, որպէս ժողովրդական արտայայտութիւն, որպէս միասնական պատում, որպէս խօսքի ու արարքի սկզբնական ժայթք, ու նաեւ որպէս բոլոր հետագայ պատումներուն, վէպերուն, դիւցազներգութիւններուն, բանաստեղծութեան սկզբնաղբերը: Այո, բայց ինչ որ ըսի հոս (եւ շատ մը ուրիշ բաներ) սկսած են յայտնուիլ, կազմուիլ, դառնալ հասարակաց գիտութիւն առասպելի եւ միթոսի մասին Վիպապաշտներու շրջանին, անոնցմէ քիչ մը առաջ (Հերտլըր) եւ քիչ մը ետքը: Հնարուածը այդտեղ՝ միթական մարդկութիւն մըն է, մարդկութիւնը որպէս «միթացում»ի գործողութեան մը արդիւնքը (Նանսի կը գործածէ ֆրանսերէն նորաբանութիւն մը, mythation բառով, որ անշուշտ փիլիսոփայական բառախաղ մըն է mutationին հետ կապակցութեամբ, հայերէն ուրեմն «միթացում» կամ երբեմն «առասպելացում»): Հնարուածը այդտեղ՝ առասպելներու բովանդակութիւնը չէ, այլ անոնց պաշտօնը, էութիւնը, համայնացումի տեսարանը որ անոնց ետին կը գտնուի այդքան յստակօրէն, եթէ հաւատանք առասպելի այդ արդիական «առասպել»ին: Եւ չենք կրնար չհաւատալ քանի որ անոր վրայ հիմնուած է մեր ամբողջ մշակութային ինքնմբռնումը: Եւ ինչ որ գիտենք արուեստի մասին միշտ այդ ըմբռնումէն կը սերի: Ինչպէս կ'ըսէր Վարուժան, Վանատուրին ուղղուած իր գովերգին վերջաւորութեան՝ «Ամէն կիթառ քեզ կ'երգէ»: Արուեստը, նոյնիսկ երբ չի շարունակեր ու չի կրկներ առասպելի սկզբնական համայնացումը, անոր ժառանգորդն է: Շլէկըլէն եւ Շելլինկէն մինչեւ Դանիէլ Վարուժան, ունինք այսպէս «գեղադիտական սկզբունք» մը, որ կը վարէ ու կը ղեկավարէ կրօնքի (առասպելաբանական կրօնքի) եւ արուեստի յարաբերութիւնները, համայնքի ու համայնութեան արդի հասկացողութիւնը: Այս ամբողջը աւելի դանդաղ եւ աւելի հանգամանալից կերպով բացատրած եմ “Daniel Varuzhan: The End of Religion and the Mourning of Philology” աշխատասիրութեանս մէջ, որ լոյս պիտի տեսնէ Writers of Disasterի երկրորդ հատորին մէջ:

Անշուշտ այդ երկդարեան աւանդութենէն կարելի չէ ձերբազատիլ ժխտումով կամ անգիտութեամբ: Ո՛չ միայն չենք կրնար ձերբազա-

տիլ, այլ ժորժ Պաթայի նման մտածողներուն մօտ՝ կը կարգանք համայնութեան նկատմամբ յափշտակութիւն մը, կիրք մը, որ կը մատնէ հարցին մէկ ուրիշ երեսակը. անհրաժեշտութիւնը համայնութեան եւ առասպելին փոխադարձ յարաբերութիւնը, մեղսակցութիւնը մինչեւ ծայրը մտածելու եւ փորձարկելու: Հոս հարց կը դառնայ համայնութեան (եւ ուրեմն՝ առասպելի) վերջաւորութիւնը, հատումը, ինչ որ Նանսի կը կոչէ անոնց “ընդհատում”ը: Կայ այստեղ պարտականութիւնը ընդհատումին անդրադառնալու, դրականօրէն: Ընդհատումը աղէտ մըն է (քանի որ համայնութեան վերջաւորութիւնն է): Ինչպէ՞ս ընկալել զայն: Սուգո՞վ: Բայց արուեստը ուրիշ բան չէ ըրած (սկսելով Վարուժանի արուեստէն) եթէ ոչ արուեստը սահմանել ու գործադրել որպէս սուգ, աստուածներու սուգը: Հոս թարգմանուած էջերու վերջաւորութեան, Նանսի կը փորձէ ուղղակի դիմակալել վերջաւորութիւնը մտածելու այդ բացառիկ ու բացարձակ դժուարութիւնը ու միաժամանակ՝ փրկստփայական անդրադարձումով տեղադրել écritureի արդիական յղացքը, որպէս առասպելական համայնացումի վախճանակէտ ու ընկալման դաշտ:

Ընթերցողը պիտի չզարմանայ եթէ խոստովանինք, որ թարգմանական բազմաթիւ խոչընդոտներ կային հոս: Պիտի նշեմ քանի մը հատը (որոնց մասին նաեւ թղթակցութիւն մը ունեցած եմ հեղինակին հետ): Առաջին խոչընդոտը ֆրանսերէն՝ communauté, communion, communisme, communication շարքին յարմար համապատասխան մը գտնելու մէջ կը կայանար: Առաջին բառը կրնար ըլլալ համայնք, ժողովուրդ (իր հին իմաստով), հաւաքականութիւն: Նախընտրեցինք “համայնութիւն”, քանի որ “համայնք” բառը հայերէնով կը մնայ գուտ առարկայական մակարդակի ու չի պարփակեր իր մէջ համայնքին “համայնք-ըլլալ”ու յատկանիշը: Բուն դժուարութիւնը սակայն այդտեղ չէր, այլ՝ communion բառին հայերէն փոխադրութեան պարագային, քանի որ հայերէնը ուրիշ արմատէ մը հանէ “հաղորդութիւն”, “հաղորդուիլ”, “հաղորդակցութիւն” շարքը: Այդտեղ՝ հնարել պէտք էր: Երկրորդ գրեթէ անյաղթահարելի դժուարութիւնը յայտնուեցաւ հոն՝ ուր Նանսի կը բացատրէ (հետեւելով Շելլինկին) որ առասպելին բոսածը պէտք է լսել ոչ թէ այլաբանական կամ նոյնիսկ փոխաբերական ձեւով, այլ որպէս իր “բուն” իմաստը: Առասպելը ուրիշ բան չ’ըսեր եթէ ոչ ինքզինք: Խնդրոյ առարկայ է ֆրանսերէնի պարզ ու ամենօրեայ հակադրութիւնը propreի եւ figuréի միջեւ: Առասպելը կերպարանք կու տայ, կը փոխաբերէ, կը շրջաբանէ, բայց ինքը՝ բունն է, բնութիւնը: Փոխաբերութիւն մըն է, որ

ծնունդ կու տայ բունին ու բնութեան: Ուրկէ Նանսիի նախա-  
դասութիւնը, որպէս Շելլինկի վերլուծումին արդի մեկնաբանութիւն.  
La mythologie est la propre figuration du propre: Զարմանալի կերպով,  
հայերէնը (որ փիլիսոփայական լեզուն թարգմանելու դժուարութիւն  
չունի ընդհանրապէս) հոս չ'ընձեռեալ ամենօրեայ լեզուին մէջ հաս-  
կնալի propreի (սեփական, յատուկ, բուն) եւ figuréի (կերպարա-  
նաւոր, փոխաբերական, շրջաբանական) համապատասխանները:  
Վերստին՝ հնարել պէտք էր: Առաւել եւս երբ Նանսի “propriété” բա-  
ռը կը գործածէ ըսելու համար “propre”ին յատկանիշը (ըսենք՝  
propreութիւնը), ուրեմն՝ բն-ութիւնը: Իսկ երրորդ դժուարութիւնը  
Ֆրանսերէն être-ensembleն էր, որ “միասնութիւն” է այնքան ատեն որ  
շեշտը միասին ըլլալու վրայ է, բայց ո՛չ թէ երբ էութիւնը ըսելու ձեւ  
մըն է: Բայց անշուշտ մեծագոյն դժուարութիւնը Ֆրանսերէն fiction  
եւ fictionnement բառերուն թարգմանութիւնն էր: Այդ դժուարու-  
թիւնը, ինչպէս ընթերցողը թերեւս գիտէ, պատմութիւն մը ունի  
արեւմտահայ մտաւորական կեանքին մէջ, քանի որ Մեհեան հան-  
դէսի իր “Հայաստանեայց գրականութիւն” յօդուածին մէջ (Մարտ  
1914), Յակոբ Օշական ունի հետեւեալ նախադասութիւնը. «Առանց  
երազի կարելի չէ կեանքը: Տիեզերական կեղծիքի (fiction) քանի մը  
կարեւոր ձեւեր ստիպողութիւն կը դառնան մեզի համար»: Եւ ան-  
շուշտ՝ “տիեզերական կեղծիք” ըսելով, Օշական կ'ուզէր ըսել՝ “նոր  
ժամանակներուն յատուկ առասպելաբանութիւն մը”: Այդ մասին  
գրած եմ ԿԱՄի 3-4 համարին մէջ (1986) եւ կրկին (բայց այս  
անգամ՝ անգլերէն, գաղափարախօսական ամբողջ համաժիրը նկատի  
առնելով) Writers of Disasterի Բ. հատորին մէջ: Ուրեմն Օշական մտքին  
մէջ ունէր fiction բառը եւ կը փնտռէր հայերէն համազօր մը, որուն  
համար բնականօրէն ու տրամաբանականօրէն (գեղագիտական  
սկզբունքի տրամաբանութեամբ) գտած է Նիցչէական “կեղծիք”ը:  
Մենք կը թարգմանենք (ինչպէս ըրած էի 1986ին) “կեղծիք” կամ  
“կեղծաբանութիւն”, երբեմն ալ՝ “ստեղծաբանութիւն”, քանի որ fic-  
tionը այդ բոլորն է միաժամանակ:

Կ'արժէ աւելցնել, որ Ժան-Լիւք Նանսի այսօր նորոգ հանգուցեալ  
Ժագ Տեռիտային առաջին սերունդի աշակերտներէն մէկը եղած է,  
1970էն ի վեր փիլիսոփայութիւն կը դաւասանդէ Սթրազպուրկի  
համալսարանը: Իր առաջին գիրքը (Le titre de la lettre, Ժագ Լաքանի  
մասին, 1972ին) անմիջապէս հռչակաւոր դարձուց զինքը փիլիսո-  
փայական շրջանակներէն ներս: Ատկէ ետք բազմաթիւ գիրքեր գրած  
է անշուշտ: Երեք տարի առաջ՝ Տեռիտան իր գործին մասին գիրք մը

Հրատարակեց (*Le Toucher*, ed. Galilée, Փարիզ, 2001), ինչ որ իրապէս բացառիկ երեւոյթ մըն էր:

## 3

Երրորդ թարգմանութիւնը մեզ կը փոխադրէ ամբողջովին տարբեր ոլորտի մը մէջ: Այս անգամ՝ անգլերէն գրուած անտիպ ուսումնասիրութեան մը հայերէն թարգմանութիւնն է: Էռնսթ Իւնկըրի 1939ի Մարմարեայ ժայռափուցներու վրայ վէպին անդրադարձող այդ ուսումնասիրութիւնը, “Մտաւորական դիմադրութիւն” վերնագիրով, ձեռքս էր 1987էն ի վեր: Ուրեմն՝ 17 տարի կ’ըլլայ: Ստեփան Աստուրեան զայն յանձնած էր ինծի ԿԱՄին մէջ տպուելու համար: Սքանչելի աշխատանք մըն է ամբողջատիրական իշխանութեան դէմ ներքին դիմադրութեան մասին: Իւնկըր աքսորեալ կամ փախստական մտաւորական մը չէր այդ շրջանին: Կը պատկանէր աջակողմեան Գերմանիոյ մտածողական աւանդութիւնը շարունակող շրջանակներուն, որոնք 1930ական թուականներուն, Նիցշէի հետքերուն վրայ քալելով, կը փորձէին անդրադարձի առարկայ դարձնել քաղաքական կացութիւնը աւելի լայն շրջածիրի մը մէջ, Իւնկըրի պարագային նախ՝ *Der Arbeiter* գիրքով, որ Նիցշէի նիհիլականութեան յղացքին Ի. դարու ամենէն ազդու ու տպաւորիչ գործադրումներէն մէկը առաջարկած է, եւ շատ մը այլ փորձագրութիւններով: Հոս քննութեան առարկայ եղող հանրածանօթ վէպը գրուած է Գերմանիոյ մէջ, որպէս մտաւորական դիմադրութեան բացառիկ նմոյշ, ու տարօրինակ կերպով՝ Նացիները չեն կրցած զայն արգելել: ԿԱՄի նախորդ համարին մէջ Իւնկըրէն տպեցինք 1950ի «Գիծը անցնելով» խոհագրութիւնը, որ նուիրուած էր Հայտեկրրին: 17 տարի առաջ՝ այդ էր ծրագիրը. նախ՝ թարգմանութիւնը հրատարակել, եւ ետքը միայն՝ Աստուրեանի ուսումնասիրութիւնը: Ուրեմն համբերութիւնն ու յամառութիւնը տեղ մը հասցուցին այդ ծրագիրը, թէկուզ ուշացումով:

Աստուրեանի ուսումնասիրութիւնը թարգմանելու ատեն, էջատակի ծանօթութիւններուն մէջ հեղինակին հաւանութեամբ աւելցուցի գերմաներէն բնագիրին յղումները: Գործածեցի 1941ին Զուիցերիա տպուած հրատարակութիւնը: